

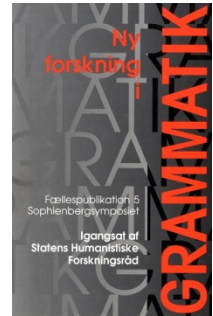
Ny Forskning i Grammatik

Titel: Om brugen af modalverber på italiensk og dansk
dovere sammenlignet med *måtte* og *skulle*

Forfatter: Bente Lihn Jensen

Kilde: P. Colliander og I. Korzen (red.). *Ny Forskning i Grammatik 5*,
1998, s. 109-128

URL: <http://ojs.statsbiblioteket.dk/index.php/nfg/issue/archive>

© Forfatterne og Odense Universitetsforlag 1998

Betingelser for brug af denne artikel

Denne artikel er omfattet af ophavsretsloven, og der må citeres fra den. Følgende betingelser skal dog være opfyldt:

- Citatet skal være i overensstemmelse med „god skik“
- Der må kun citeres „i det omfang, som betinges af formålet“
- Ophavsmanden til teksten skal krediteres, og kilden skal angives, jf. ovenstående bibliografiske oplysninger.

Søgbarhed

Artiklerne i de ældre numre af *Ny Forskning i Grammatik* (1993-2012) er skannet og OCR-behandlet. OCR står for 'optical character recognition' og kan ved tegngenkendelse konvertere et billede til tekst. Dermed kan man søge i teksten. Imidlertid kan der opstå fejl i tegngenkendelsen, og når man søger på fx navne, skal man være forberedt på at søgningen ikke er 100 % pålidelig.

Om brugen af modalverber på italiensk og dansk

dovere sammenlignet med *måtte* og *skulle*

Bente Lihn Jensen
Italienskprojektet

1. Indledning

Formålet med denne artikel er at påvise nogle af de forskelle der er mellem italiensk og dansk mht. brug af modalverber: forskelle som danskere der vil lære italiensk erfaringsmæssigt har svært ved at beherske¹, og som det derfor vil være naturligt at behandle indgående i en grammatik som den italienskgruppen er ved at udarbejde, især da der er tale om en komparativ beskrivelse.

Den væsentligste grund til at det generelt er svært for danskere at tilegne sig den korrekte brug af modalverberne på italiensk, skyldes uden tvivl typologiske forskelle de to sprog imellem. Mens dansk råder over adskillige modalverber hvoraf *kunne*, *måtte*₁², *måtte*₂³, *skulle* og *ville* opfattes som de centrale (jf. Klinge 1995), og til gengæld kun to modi: indikativ og imperativ, forholder det sig anderledes på italiensk. Her findes der kun to modalverber: *dovere* og *potere*, men fem forskellige modi: ud over indikativ og imperativ også konjunktiv, *condizionale* og *futuro*.

Disse forskelle medfører at danskere generelt bruger modalverber for meget på bekostning af de tre sidstnævnte modi, som man må antage virker fremmedartede på danskere.

1 Ud over egne erfaringer bygger udsagnet her primært på oplysninger fra censor i italiensk ved gymnasier og HF Lis Jacobsen om gennemgående meningsforstyrrende konstruktioner i de skriftlige studentereksamensbesvarelser fra 1997. Disse meningsforstyrrende konstruktioner blev lavet i 10-25 % af samtlige 81 besvarelser.

2 Hermed menes det leksem der indeholder trækket [+MULIGHED] og som svarer til det engelske *may*.

3 Hermed menes det leksem der indeholder trækket [+NØDVENDIGHED] og som svarer til engelsk *must*.

Med 'modalverbum' menes et verbum der ud over sin leksikalske betydning der vedrører det semantiske felt [POTENTIALITET] (jf. Klinge 1993 og 1995) tillige kan anvendes i modificeret betydning/-er, typisk i såvel ikke-epistemisk som epistemisk brug (vedr. definition af disse to termer, se nedenfor) og som syntaktisk kombineres med ren infinitiv eller for dansks vedkommende kan bruges som kerneverbum i udtryk der angiver bevægelse (jf. Hansen 1972).

I nedenstående eksempler viser (1)-(5) modalverber anvendt **epistemisk**:

- (1) *Paolo deve aver chiamato Ida*
Paolo *dov*-_{3.p.sg./præsens}⁴ have kaldt Ida = Paolo må have ringet til Ida
- (2) *Paolo può aver chiamato Ida*
Paolo *pot*-_{3.p.sg./præsens} have kaldt Ida = Paolo kan have ringet til Ida
- (3) *Ole må være/have været på landet*
- (4) *Ole kan være/have været på landet*
- (5) *Ole skal være/have været på landet*

mens der i (6)-(10) vises eksempler på modalverber brugt i **ikke-epistemisk** anvendelse:

- (6) *Paolo deve chiamare Ida*
Paolo skal/bliver nødt til at ringe til Ida
- (7) *Paolo può chiamare Ida*
Paolo må gerne/kan godt/kan ringe til Ida
- (8) *Ole må⁵/skal/vil⁶ på landet*
- (9) *Ole kan/må⁷/skal/vil tage på landet*
- (10) *Mødet skal/vil⁸ finde sted på fredag*

4 De finitte verbalformers fleksiv angiver på italiensk: person, tal, tempus og modus. I dette tilfælde: 3. pers. sg., præsens, indikativ.

5 *må* kan i denne sammenhæng kun tolkes som manifestation af *mätte*₂ (jf. note 3).

6 Når der ikke er anført eksempler med det italienske *volere*, skyldes det at det falder uden for den definition der er givet af modalverber: dels konstrueres det ofte med efterfølgende ledsætning: *Paolo vuole che Gianni ci vada*. 'Paolo vil at Gianni derhen bevæger sig = Paolo vil have at Gianni tager derhen', dels er dets betydning af vilje kun undtagelsesvis svækket, fx i det faste udtryk: *vuol dire* 'det vil sige'.

Af pladshensyn begrænses behandlingen i dette indlæg til det italienske modalverb *dovere* og til de to danske modalverber *skulle* og *måtte*₂ i positivt udformede sætninger.

Efter afsn. 2 og 3, der omhandler modalverbernes semantik og den teori undersøgelsen bygger på, vil afsn. 4-6 vedrøre brugen af modalverberne (afsn. 4 tjener som indledning, mens brugen som frastisk operator belyses i afsn. 5 og som tropisk operator i afsn. 6). Afsn. 7 rummer en sammenfatning hvor ligheder og forskelle de to sprog imellem opsummeres og afslutningsvis illustreres i oversigtsform.

2. Semantik

De tre her undersøgte modalverber har det til fælles at de alle i deres leksikalske betydning, dvs. i deres grundbetydning, kan siges at indeholde det semantiske træk [+NØDVENDIGHED].

Mens det på italiensk kun er *dovere* der har dette træk i sin grundbetydning, er der på dansk tre modalverber der dækker dette felt: ud over de her undersøgte verber *måtte*₂ og *skulle* tillige *burde*⁹. Det der adskiller disse modalverbers betydning, er if. et foredrag Henning Andersen holdt i Lingvistikredsen i efteråret 1985, og som mig bekendt ikke er blevet publiceret (jf. Herslund 1989), den sfære nødvendigheden vedrører. If. mine egne notater blev der argumenteret for at se *måtte*₂ som hørende til 1. person-sfæren, hvilket jeg ville karakterisere som naturbetingede nødvendigheder herunder individuelle behov, *skulle* til 2. person-sfæren, dvs. socialt betingede nødvendigheder, og *burde* som hørende til 3. person-sfæren, dvs. den sfære der hverken falder ind under 1. eller 2. person-sfæren.

7 *mā* kan her afhængigt af ko- og kontekst tolkes som manifestation af enten *måtte*₁ eller *måtte*₂ (vedr. definition se noterne 2 og 3).

8 Betydningen af *vil* er her modificeret i forhold til den leksikalske betydning der indeholder semet [+VILJE] selv om der sandsynligvis ikke er tale om en egentlig epistemisk brug.

9 Når *burde* ikke er medtaget i sammenligningen, skyldes det dels at *burde* er langt mindre frekvent end de to andre modalverber, dels at det ville komplicere behandlingen da den italienske ækvivalent ofte optræder i condizionale.

Følgende eksempel synes at bekræfte den anførte forskel mellem *måtte*₂ og *skulle*:

(11) *Jeg må og skal derhen*

således at forstå at afsender med (11) udtrykker at han/hun anser det for nødvendigt at tage derhen dels af hensyn til sig selv (udtrykt gennem *må*), dels af hensyn til andre (udtrykt ved hjælp af *skal*).

Selv om de tre undersøgte modalverber leksikalsk set indeholder semet [+NØDVENDIGHED], indebærer det ikke at dette træk genfindes i samtlige de ko- og kontekster det pågældende verbum optræder i. Man må tværtimod sige at modalverberne primært henter deres betydning i den ko-/kontekst de optræder i (jf. fx Klinge (1993) og (1995), der omhandler engelsk og dansk, Silvia-Corvalán (1995) vedrørende spansk og Conte (1995) vedrørende italiensk), og at betydningen således er pragmatisk betinget.

Som tidligere nævnt er det et karakteristisk semantisk-pragmatisk træk ved modalverber i al almindelighed at de kan anvendes epistemisk og ikke-epistemisk, jf. (1)-(10) og fx Dik (1989). Når jeg har valgt at nævne epistemisk først, selv om denne anvendelse er udviklet af den ikke-epistemiske (jf. fx Bybee 1985; Bybee/Perkins/Pagliuca 1994; Bazzanella 1994), skyldes det at jeg foretrækker at kalde den historisk set ældre anvendelse for ikke-epistemisk frem for at benytte den engelske term 'root modality' hvortil der ikke svarer nogen alment accepteret dansk term, eller termen 'deontisk', som ofte ses benyttet som overbegreb, men det finder jeg uheldigt da betegnelsen også kan bruges som underbegreb på linje med 'anankastisk' (se 5.1.1) og 'aletisk' samt evt. 'dynamisk' modalitet. Den engelske term 'agent-oriented modality', som blev introduceret i Bybee (1985) som erstatning for 'root modality', og som siden synes at have vundet mere og mere frem i den engelsksprogede litteratur, finder jeg i sig selv misvisende i de tilfælde hvor der ikke er tale om deontisk anvendelse som denne term defineres i det følgende (se 5.1.1) da dette er den eneste form for ikke-epistemisk modalitet der forudsætter tilstedeværelsen af en agent.

Som nævnt er den epistemiske anvendelse udviklet af den ikke-epistemiske, og udviklingen kan enten være to-faset som jeg mener det er tilfældet med det danske *måtte*₂ og det italienske *dovere* (modalitet I → modalitet II if. Fleischmans udviklingsforløb som er anført i det følgende) eller den kan være flerfaset, som det er tilfældet med det danske *skulle* – og som det fx er tilfældet med *futuro* på italiensk *der* (som det bl.a. anføres i Bazzanella (1994:120)) har gennemgået følgende betydningsmæssige udvikling: nødvendighed (= modalitet I) → forudsigelse → fremtidighed → sandsynlighed (= modalitet II) (se nedenfor). Mens det er oplagt at udgangspunktet (nødvendighed) udtrykker ikke-epistemisk og slutpunktet (sandsynlighed) udtrykker epistemisk modalitet, er det mere problematisk at bestemme de mellemliggende to trins tilhørsforhold: skal de henregnes til ikke-epistemisk eller til epistemisk modalitet, eller som vi i det følgende vil sige til den frastiske eller den tropiske del af sætningen/ytringen?

I forbindelse med det danske modalverb *skulle* har jeg – bl.a. inspireret af Fleischman (1982:154) hvori udviklingen illustreres på denne måde:

modalitet I → aspekt → tempus → modalitet II

valgt at henregne de anvendelser der indledningsvis blev karakteriseret som ikke-epistemiske (se (6)-(10)) til den frastiske del, men skelner mellem ikke-epistemisk brug der dækker modalitet I og såkaldt stipulativ brug der dækker de anvendelser der ligger mellem modalitet I og II (se eksempler herpå i 5.1.2).

3. Den teoretiske baggrund

Den teori der benyttes i det følgende for at beskrive brugen af de nævnte modalverber med sammenligning for øje, er den i Hare (1971) præsenterede opdeling af sætningen i en neustisk, en tropisk og en frastisk del.

3.1. Hares model

3.1.1. Den neustiske del

Den neustiske del vedrører det illokutionære sigte, dvs. hvilken sprog-/talehandling der er tale om¹⁰, fx *Jeg siger hermed...*; *Jeg spørger hermed...*; *Jeg kræver hermed...*; *Vi anmoder hermed om...* og lignende. Den neustiske komponent er som oftest ikke sprogligt ekspliciteret.

3.1.2. Den tropiske del

Den tropiske del vedrører derimod sætningens udformning (fremsettende, spørgende eller bydende sætning) og dermed dens sandhedsbetingelser: *det er tilfældet/er det tilfældet?/lad det være tilfældet*.

I den fremsættende sætning kan der desuden være ekspliciteret forskellige former for belæg, som vedrører den sandhedsværdi afsender tilføjer udsagnet og den kilde vedkommende bygger sin information på (jf. bl.a. Dik 1989; Kronning 1996; Jensen 1997) således at der kan være tale om at udsagnet enten refererer til noget der bygger på afsenders egne vurderinger eller at det ikke gør.

Hvis afsender bygger på egne vurderinger/erfaringer, skelnes der mellem om der i udsagnet refereres til noget der præsenteres som værende faktisk (12) eller non-faktuel (13):

(12) *Peter er i Rom*

(13) *Peter er måske i Rom*

Primært inden for non-faktuel kan der skelnes mellem:

– afsenders antagelse. Her kan der opereres med forskellige grader af forbehold, hvor i hvert fald følgende grader synes at manifestere sig: sandsynligvis – muligvis – muligvis ikke – sandsynligvis ikke¹¹, som illustreret i (14a-d):

(14) a *Peter er vist nok i Rom*

b *Peter er måske i Rom*

¹⁰ For yderligere oplysninger herom henvises til Jensen (1997).

¹¹ Herom nærmere i Jensen/Korzen/Skytte (1997:41-42).

- c *Peter er måske ikke i Rom*
 d *Peter er vist nok ikke i Rom*

- inferens. Hvis alt taler for at en given sag forholder sig på en vis måde, tales om nødvendighed som i (1) og (3), hvorimod der tales om mulighed hvis visse ting taler for at det forholder sig på en vis måde, illustreret i (2)-(4). I de tilfælde hvor der er tale om at inferens fører til at det nødvendigvis forholder sig sådan, er der strengt taget tale om et faktisk forhold;
- betingelser der skal være opfyldt for at det sagsforhold der kommer til udtryk i propositionen, realiseres. Også her, som under antagelse, skelnes der mellem forskellige grader af forbehold, dvs. mellem hvor stor sandsynlighed der er for at det i betingelsen udtrykte forhold realiseres. Sandsynligheden for dette er således større i (15) end i (16):

- (15) *Hvis jeg kommer til Rom, ringer jeg til dig*
 (16) *Hvis jeg skulle komme til Rom, ringer jeg til dig*

Bygger udsagnet derimod ikke på afsenders egne vurderinger/erfaringer, må det nødvendigvis stamme fra andre. Det vil som oftest sige enten alment accepterede opfattelser eller forlydender. I forbindelse med forlydender tages der overordnet set ikke stilling til om forholdet er faktisk eller ikke-faktisk. Ovenstående eksempel (5) og følgende illustrerer at kilden er forlydende:

- (17) *Corre voce che Adele e Mario si siano lasciati*
 'løbe_{3.p.sg./præsens} rygte at Adele og Mario sig
 være_{3.p.pl./præsens konjunktiv} forladt
 = Der går rygter om at Adele og Mario er gået fra hinanden'

3.1.3. Den frastiske del

Endelig omfatter den frastiske del det propositionelle indhold med dertil hørende frie tilføjelser¹² som fx tids- og stedsangivelse.

12 Vedr. definition af denne term se Jensen/Korzen (1996:91 ff.).

Det propositionelle indhold vil som hovedregel indeholde mindst ét verbum, men kan også indeholde flere. Den prædikation der er den basale vil i det følgende blive omtalt som den primærfrastiske del, mens eventuelle yderligere forekommende prædikationer der udfylder argumentpladser vil blive betegnet ikke-primærfrastiske dele (se herom nærmere i afsn. 4).

3.2. *Eksempler på analyse*

Applicerer man Hares analysemodel på sætningerne (18) og (19):

(18) *Peter må have ringet til Ida*

(19) *Peter skal ringe til Ida*

kommer parafraseringen i neustisk, tropisk og frastisk til at se ud som følger:

(18')	NEUSTISK	[Jeg kommunikerer hermed] _{Ti}
	TROPISK	det er if. inferens nødvendigvis tilfældet
	FRASTISK	[ringe til(Peter, Ida)] _{Th}
	Ti < Th	(Ti < Th læses: tidspunkt _i ligger efter tidspunkt _h)
(19')	NEUSTISK	[Jeg kommunikerer hermed] _{Ti}
	TROPISK	det er tilfældet
	FRASTISK	[skulle(X = [ringe til(Peter,Ida)] _{Tj})] _{Ti}
	Ti > Tj	(Ti > Tj læses: tidspunkt _i går forud for tidspunkt _j).

Da (19) her analyseres som sætning, ikke som ytring i en ko- og kontekst, er det ikke muligt nærmere at bestemme hvilken betydning der skal tillægges *skulle*. Som det fremgår af 5.1, er der teoretisk fire muligheder: deontisk, anankastisk, aletisk og stipulativ.

I det følgende vil vi se på nogle af de mest udbredte anvendelser af de tre valgte modalverber, og som nævnt kun i positivt udformede sæt-

ninger, med henblik på en bestemmelse af hvilke dele de kan operere på og hvilket indhold der udtrykkes på ytringsplan.

4. Om modalverbernes brug

De tre undersøgte modalverber kan, som modalverber generelt gør, operere inden for enten den frastiske del eller den tropiske del (jf. fx Dik 1989).

For at kunne fungere som operator inden for den frastiske del er det en betingelse at modalverbet kun har scope over denne eller dele af denne.

Som nævnt i afsn. 3 skelnes der inden for den frastiske del mellem primærfrastisk og ikke-primærfrastisk del. Opererer modalverbet på den primærfrastiske del, siges det at have **primærfrastisk funktion**, som i (20)-(21):

(20) *Sekretæren **skal** ringe til de italienske kunder*

(21) *Sekretæren **skal** meddele de italienske kunder at der er reserveret værelser på det ønskede hotel*

Der er derimod tale om **ikke-primærfrastisk funktion** når modalverbet har scope over den ikke-primærfrastiske del, hvilket er tilfældet med *skulle* i (22):

(22) *Direktøren vil have at sekretæren **skal** ringe til de italienske kunder*

Opererer modalverbet derimod inden for den tropiske del, har det scope over såvel den tropiske som den frastiske del, hvilket er tilfældet i (1)-(5).

5. Modalverbum som operator inden for den frastiske del

5.1. Primærfrastisk operator

Når modalverber opererer inden for den frastiske del, udtrykkes der på italiensk ikke-epistemisk modalitet, som defineres i 5.1.1. Det samme gælder det danske *måtte*₂, hvorimod *skulle*, som nævnt i slutningen af

afsn. 2, kan bruges stipulativt (se 5.1.2), ud over at det kan bruges til at udtrykke ikke-epistemisk modalitet.

5.1.1. Ikke-epistemisk modalitet

Ikke-epistemisk modalitet omfatter deontisk, anankastisk og aletisk modalitet, samt eventuelt såkaldt dynamisk modalitet, som der her ses bort fra.

Der er tale om **deontisk modalitet** når nogen har påbud om at gøre noget (dette gælder kun de her tre undersøgte modalverber)¹³. Dette indebærer at et karakteristisk træk ved deontisk modalitet er tilstedeværelsen af en agent, som i det sproglige udsagn kan være udtrykt som i (23) eller uudtrykt som i (24) (jf. bl.a. Durst-Andersen 1995; Kronning 1996):

(23) *Du **skal** have fældet træet senest fredag. Er det forstået?*

(24) *Træet **skal** være fældet senest fredag. Er det forstået?*

Den såkaldt **anankastiske modalitet**, der if. Conte (1995), hvor emnet behandles, blev introduceret i Wright (1963), foreligger derimod i de tilfælde hvor der er tale en betingelse (positiv eller negativ) der nødvendigvis skal være opfyldt:

(25) *Den sekretær vi søger, **skal** kunne kinesisk*

(25') *La segretaria che cerchiamo **deve** sapere il cinese*

(26) *Ansøgerne **skal/må** være fyldt 25 år*

(26') *I candidati **devono** aver compiuti i 25 anni*

Hvad der her betinger valget mellem *måtte* og *skulle* er mig bekendt uafklaret.

Endelig tales der om **aletisk modalitet** i de tilfælde hvor der er tale om fysiske/naturbetingede love eller indre nødvendighed:

¹³ Deontisk modalitet omfatter desuden tilladelse, forbud og ikke-påbud illustreret ved (a)-(c)

(a) Du må gerne ringe til Ida

(b) Du må ikke ringe til Ida

(c) Du behøver ikke at ringe til Ida

- (27) *Vi **skal** alle dø*
 (27') *Tutti **dobbiamo** morire*
 (28) *Jeg **må** ringe til Ida*
 (28') ***Devo** chiamare Ida*

Eksempel (27) synes at modsige at *skulle* bruges om socialt betingede nødvendigheder som omtalt i afsn. 2. Hvad der i aletisk anvendelse har indflydelse på valg af *skulle* eller *måtte* når der ikke er tale om indre nødvendighed, er mig ikke klart.

5.1.2. Stipulativ brug af *skulle*

På dansk kan *skulle*, som nævnt i afsn. 2., tillige bruges til at udtrykke at noget er aftalt/planlagt vedr. fremtiden: en brug jeg foreslår at kalde 'stipulativ':

- (29) *I morgen **skal** jeg undervise fra kl. 13.30 til kl. 15.50*
 (30) *Træet **skal** fældes på fredag. Min svoger kommer og hjælper os*

Det der karakteriserer denne brug af *skulle*, er at det kun kan være tryk-svagt. Gøres det trykstærkt, ændres betydningen til ikke-epistemisk (de-ontisk eller aletisk alt efter ko- og kontekst). Dette træk ser jeg som tegn på at det stipulative *skulle* er grammatikaliseret i forhold til det ikke-epistemiske *skulle*, og som sådan ikke længere udtrykker modalitet I. Derimod ser jeg det som tegn på at det er på vej til at blive del af en analytisk verbalform.

I modsætning til dansk benyttes *dovere* generelt ikke til at angive at noget er planlagt/aftalt. Synet på fremtidige situationer er her væsensforskelligt. Ønsker man at understrege det non-faktuelle ved situationen, bruges futuro som i (31). Ønsker man derimod at signalere at man opfatter situationen som faktuel (fordi man ser bort fra den usikkerhed der som oftest vedrører fremtidige forhold), vælger man præsens, som illustreret i (32)¹⁴:

- (31) *Venerdì l'albero **verrà/sarà** abbattuto*
 (32) *Domani **insegno** dalle 13.30 alle 15.50*

¹⁴ For yderligere oplysninger henvises til Bertinetto (1986) og Jensen (1994).

5.1.3. Særlige forhold

Som det vil fremgå af det følgende (se 5.2), vil et modalverbum der fungerer som primærfrastisk operator som hovedregel også kunne fungere som ikke-primærfrastisk operator.

Der synes dog at være en enkelt undtagelse i forbindelse med den anankastiske brug af modalverbum. Når man ønsker at gengive dette indhold i form af en relativsætning, sker der på italiensk det at modalverbet erstattes af konjunktiv hvis korrelatet optræder i ubestemt form, som vist i (25'a):

(25') a *Cercano una nuova segretaria che **sappia** il cinese*

På dansk er det i lignende tilfælde mest korrekt at udelade modalverbet, men i praksis kan man se det medtaget

(25) a *De søger en ny sekretær der **kan**/(skal kunne) kinesisk*

5.2. Ikke-primærfrastisk operator

Som nævnt i afsn. 4, kan et modalverbum også operere inden for en syntaktisk set underordnet del af den frastiske komponent. I de fleste tilfælde vil dette modalverbum lige så godt have kunnet fungere som primærfrastisk operator, som illustreret i henholdsvis (33)-(33a) og (34)-(34a):

(33) *Mi ha detto che **dovevo** chiamare l'avvocato*
 Mig har_{3.p.sg.} sagt at dov_{1.p.sg.imperfetto} kalde den-advokat =
 Han/hun sagde til mig at jeg skulle ringe til advokaten

(33) a *Signora, **deve** chiamare l'avvocato*
 Frue, dov_{3.p.sg.præsens} kalde den-advokat = Frue, De skal ringe til
 advokaten

(34) *Hun sagde at hun '**skulle**'¹⁵ til Århus, koste hvad det koste ville*

(34) a *Jeg '**skal**' til Århus, koste hvad det koste vil*

¹⁵ Tegnet ' angiver at ordet bærer stærktryk.

På dansk findes der dog to konstruktioner hvor en ledsætning der indeholder modalverbum, adskiller sig fra den tilsvarende hovedsætning. Det drejer sig om ledsætninger der er styret af 1. et ytringsverbum, 2. et såkaldt sproghandlingsverbum.

5.2.1. Modalverbum i ledsætning styret af ytringsverbum

I ledsætninger hvor det styrende verbal er et ytringsverbum som fx *sige*, *fortælle*, *oplyse* eller *skrive*, er brugen af modalverbum obligatorisk for at gengive imperativ fra direkte tale.¹⁶ Som oftest vil modalverbet være *skulle* som i (35)-(36):

(35) *Faderen havde sagt til Ib at han skulle komme hjem med det samme*¹⁷

(35) a *Faderen havde sagt til Ib: Kom hjem med det samme*

(36) *Evas veninde skrev at det skulle hun være glad for*

(36) a *Evas veninde skrev: Vær du glad for det*

men det kan også være *måtte* som i (37):

(37) *Pia sluttede med at sige at vi måtte have en god tur*

(37) a *Pia sluttede med at sige: Hav en god tur*

Forskellen på brug af *skulle* og *måtte* mener jeg afspejler forskellig sproghandling. *skulle*, der som tidligere nævnt (se afsn. 2) vedrører 2. person-sfæren, bruges til at angive direktiv sproghandling, hvorimod *måtte*, der vedrører 1. person-sfæren, bruges til at udtrykke afsenders ønske om forhold der vedrører modtager: der er med andre ord tale om en ekspressiv sproghandling.

16 Af pladshensyn beskrives her kun forholdene i forbindelse med indirekte tale, ikke i forbindelse med dækket direkte tale som er af mere kompleks art.

17 Denne sætning kan tillige opfattes som indirekte tales gengivelse af direkte tale der indeholder ikke-epistemisk modalverbum:

(x) Du skal komme hjem med det samme

I så fald er brugen identisk i hoved- og ledsætning. Tilsvarende vil en form af *dovere* brugt i en hovedsætning kunne overføres til den indirekte tales ledsætning, som illustreret i (y) og (y'):

(y) *Devi tornare a casa subito*

(y') *I genitori di Iacopo gli avevano detto che doveva tornare subito a casa.*

I de tilfælde hvor der er tale om gengivelse af direktiv sproghandling vil italiensk vælge at gengive med infinitiv hvor det er muligt som i (38):

(38) *Il padre aveva detto a Iacopo di tornare subito a casa*

eller med konjunktiv som i (39):

(39) *Il padre aveva detto a Iacopo che tornasse subito a casa*

Udskiftes konjunktiven i (39) med indikativ eller condizionale som i (40):

(40) *Il padre aveva detto a Iacopo che tornava/sarebbe tornato subito a casa*

Faderen havde sagt til Iacopo at han straks kom/ville komme hjem

betyder det at faderen havde givet Iacopo den oplysning at han selv ville tage hjem med det samme.

Ønsker man derimod at gengive den ekspressive sproghandlings *måtte* på italiensk, vil det som oftest kræve mere radikale ændringer, som (41) er et eksempel på:

(41) *Mi ha augurato buon viaggio*
 mig har_{3.p.sg.} ønsket god tur = Han/Hun ønskede mig god tur

Den eneste generelle retningslinje der her kan gives, er for mig at se at ytrings verbet må erstattes med et sproghandlingsverbum (se 5.2.2) som fx *augurare*.

5.2.2. Modalverbum i ledsætning styret af sproghandlingsverbum

Er ledsætningen styret af et såkaldt sproghandlingsverbum, hvormed menes verber der angiver sproghandling som fx *forlange, kræve, ville have, ønske, anmode om*, kan *skulle* med efterfølgende infinitivsyntagme, når sproghandlingen er direktiv, optræde som variant¹⁸ til kerneverbal i ren form, som det er tilfældet i (42):

- (42) *Direktøren ønskede/krævede/forlangte/ville have at fru Olsen skulle blive/blev til de var færdige*

Dersom sproghandlingsverbet ikke er udtrykt, vil man få en hovedsætning som (42a)

- (42) a *Fru Olsen skulle blive til de var færdige*

hvor *skulle* er obligatorisk. (42a) adskiller sig fra (42) ved at den deontiske kilde, dvs. den instans der udsteder i dette tilfældet påbudet (i andre tilladelsen eller forbudet – jf. note 13), ikke er specificeret.

På italiensk vil man i tilsvarende situationer kunne bruge *dovere* i hovedsætningen (se (43a)) som på dansk, men ikke i ledsætningen, hvor der i stedet bruges konjunktiv, eller hvis det er muligt infinitiv, som illustreret i (43):

- (43) *Il direttore desiderava/voleva che la sig.ra Olsen rimanesse¹⁹ fino alla fine*
 (43) a *La sig.ra Olsen doveva/ha dovuto²⁰ rimanere fino alla fine*

Undtagelse: I de tilfælde hvor sproghandlingsverbet optræder i præsens 1. person fungerer ledsætningen ikke som ikke-primærfrastisk del, men som primærfrastisk del. Denne analysemæssige forskel ændrer dog ikke på de netop påpegede forskelle mellem konstruktionen med og uden sproghandlingsverbum.

6. Modalverbum som operator inden for den tropiske del

For at modalverbet kan siges at operere på den tropiske del, må det have scope over såvel den tropiske som den frastiske del, medmindre modalverbet optræder i en ledsætning der i sin helhed fungerer som

18 Spørgsmålet om eventuelle semantisk-pragmatiske forskelle mellem de to varianter lades her ude af betragtning.

19 Der er her tale om imperfetto konjunktiv.

20 Imperfetto-formen *doveva* angiver kun at der eksisterer et krav, hvorimod passato prossimo-formen *ha dovuto* tillige angiver at det blev efterlevet.

den tropiske del af sætningen/ytringen, som det var tilfældet i (15)-(16): sådanne tilfælde ligger uden for rammerne af dette indlæg.

Når et modalverbum fungerer som operator inden for den tropiske del, udtrykkes der epistemisk modalitet i bred forstand, svarende til belæg (se 3.2). De former for belæg der udtrykkes ved hjælp af de her undersøgte modalverber er: inferens, kilde.

6.1. Inferens

På italiensk begrænser anvendelsen af *dovere* som tropisk operator sig til den form for belæg der bygger på inferens, nødvendighed:

(44) *Pietro dev'essere malato. Altrimenti sarebbe venuto*

Den samme form for belæg udtrykkes på dansk ved modalverbet *måtte*.

(45) *Peter må være syg, ellers ville han være kommet*

6.2. Kilde

Det dansk modalverbum *skulle* anvendes derimod til at udtrykke 'forlydende'. Verbet, der snart optræder i præsens snart i præteritum, kan enten alene bibringe udsagnet dette betydningsindhold, eller det kan optræde i forbindelse med *efter sigende*.

(46) *Peter skal være syg*

(46) a *Peter skal efter sigende være syg*

(47) *Den unge mand skulle ellers være meget dygtig*

(47) a *Den unge mand skulle ellers efter sigende være meget dygtig*

Dette indhold udtrykkes typisk på italiensk ved hjælp af *condizionale*:

(48) *Pietro sarebbe malato*

Hvis man ønsker at eksplicitere kilden, kan man fx vælge at bruge verbet *dire* (dansk: 'sige') i 3. person pluralis, der pga. manglende hen-

visningsmuligheder tolkes som ubestemt personangivelse, efterfulgt af verbum i konjunktiv som i (49):

(49) *Dicono che Pietro sia malato*

7. Sammenfatning

Som det er fremgået af de foregående afsnit, og som den afsluttende Oversigt 1 viser, svarer brugen af det italienske *dovere* langt fra til brugen af de to undersøgte danske modalverber *måtte*₂ og *skulle* set under ét.

Sammenligner man derimod brugen af *dovere* med hvert enkelt af de danske modalverber *måtte* og *skulle*, forholder det sig lidt anderledes idet *dovere* ækvivalerer med *måtte*₂ i de fleste af sidstnævntes anvendelser (som er forholdsvis få sammenlignet med *skulle*'s). Der tænkes her på *måtte* i dets tropiske anvendelse og dets primærfrastiske anvendelser, men ikke i dets ikke-primærfrastiske anvendelse (se (37)).

Ved sammenligning af *dovere* og *skulle* viser det sig at de begge kan bruges i primærfrastisk funktion til overordnet set at udtrykke de samme former for ikke-epistemisk modalitet, hvorimod *dovere* ikke dækker *skulle* når dette bruges:

- til at angive stipulativ „modalitet“ (se (29)-(30)).
På italiensk skelner man ikke mellem om et fremtidigt forhold (tilstand, aktivitet eller handling) er planlagt eller ej. Derimod vælger man at bruge futuro hvis man ønsker at signalere at forholdet opfattes som non-faktuelt (jf. (31)), hvorimod man med præsens indikativ signalerer at forholdet opfattes som faktisk (jf. (32))²¹;
- i ikke-primærfrastisk funktion til i indirekte tale i forbindelse med ytringsverbum at angive direktiv sproghandling der i direkte tale er udtrykt i form af imperativ (jf. (35)-(36)). I sådanne tilfælde vælger italiensk typisk infinitiv eller konjunktiv af kerneverbet (jf. (38)-(39));

²¹ Herom nærmere i Jensen (1994).

- i ikke-primærfrastisk funktion styret af et såkaldt sproghandlingsverbum der udtrykker direktiv sproghandling. Det drejer sig om verber som fx *forlange*, *ville have*, *kræve*, *befale*, *pålægge* (jf. (42)). Her vælger italiensk i stedet konjunktiv eller hvor det er muligt eventuelt infinitiv (jf. (43));
- som operator på den tropiske del til at angive forlydende. Her vælger italiensk typisk *condizionale* (jf. (46)-(47)).

Oversigt 1

Oversigt over ligheder og forskelle i brugen af *dovere* sammenholdt med *måtte*₂ og *skulle*:

A. ITALIENSK – *dovere* optræder i følgende sammenhænge:

FRASTISK, *primær*-

- ikke-epistemisk
 - deontisk
 - anankastisk
 - aletisk

TROPISK

- inferens, nødvendighed

B. DANSK – *måtte*/*skulle* optræder i følgende sammenhænge:

FRASTISK

1. *primærfrastisk*

- ikke-epistemisk
 - deontisk *skulle*
 - anankastisk *måtte/skulle*
 - aletisk *måtte/skulle*
 - stipulativ *skulle*

2. *ikke-primærfrastisk*

- underordnet direktiv sproghandlingsverbum (fx *forlange*, *kræve*, *ville have*) *skulle*
- underordnet ytringsverbum
 - udtrykker direktiv sproghandling *skulle*
 - udtrykker ekspressiv sproghandling *måtte*

TROPISK

- inferens, nødvendighed *måtte*
- forlydende *skulle*

Henvisninger

- Bazzanella, Carla (1994). *Le facce del parlare*. Firenze, La Nuova Italia.
- Bertinetto, Pier Marco (1986). *Tempo, aspetto e azione nel verbo italiano. Il sistema dell'indicativo*. Firenze, Accademia della Crusca.
- Bybee, Joan (1985). *Morphology. A Study of the Relation between Meaning and Form*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, Joan & Suzanne Fleischman (red.) (1995). *Modality in Grammar and Discourse*. Amsterdam/Philadelphia, John Benjamins Publishing Company.
- Bybee, Joan, Revere Perkins & William Pagliuca (1994). *The Evolution of Grammar. Tense, Aspect and Modality in the Languages of the World*. Chicago/London, The University of Chicago Press.
- Conte, Maria-Elisabeth (1995). Epistemico, deontico, anankastico. In: Giacalone Ramat, Anna & Grazia Crocco (red.). *From pragmatics to syntax: modality in second language acquisition*. Tübingen, Gunter Narr Verlag, 3-9.
- Dik, Simon C. (1989). *The Theory of Functional Grammar. Part I: The Structure of the Clause*. Dordrecht, Foris Publications.
- Durst-Andersen, Per (1995). Imperative Frames and Modality. Direct vs. Indirect Speech Acts in Russian, Danish and English. *Linguistics and Philosophy* 18, 611-653.
- Fleischman, Suzanne (1982). *The future in thought and language. Diachronic evidence from Romance*. Cambridge University Press.
- Hansen, Erik (1972). Modal interessens. *Danske Studier* 1972, 5-36.
- Hare, R.M. (1971). *Practical Inferences*. London, Macmillan.
- Herslund, Michael (red.) (1989). *On Modality*. Papers from meetings and discussions in the linguistic circle of Copenhagen. The linguistic circle of Copenhagen.
- Jensen, Bente Lihn (1994). Den italienske futurum og verden. In: Sørensen, Finn (red.). *Leksikon og Verden. Ark* 76. Handelshøjskolen i København, 29-45.
- Jensen, Bente Lihn (1997). Om MODALITET. In: Jakobsen, Lisbeth Falster & Gunver Skytte (red.). *Ny forskning i grammatik. Fællespublikation 4. Skjoldenæsholnkollokviet*. Odense Universitetsforlag, 100-127.
- Jensen, Bente Lihn & Iørn Korzen (1996). *Valens og andet godt. Grammatisk analyse for studerende i italiensk*. Handelshøjskolen i København.
- Jensen, Bente Lihn, Iørn Korzen & Gunver Skytte (1997). Spørgsmål og svar – komparativt dansk-italiensk. *Hermes* 19, 29-53.

- Klinge, Alex (1993). The English modal auxiliaries: from lexical semantics to utterance interpretation. *Journal of Linguistics* 29, 315-357.
- Klinge, Alex (1995). The Impact of Context on Modal Meaning in English and Danish. *Nordic Journal of Linguistics* 19, 35-54.
- Kronning, Hans (1996). *Modalité, cognition et polysémie: sémantique du verbe modal DEVOIR*. Acta Universitatis Upsaliensis. *Studia Romanica Upsaliensia* 54. Uppsala.
- Silvia-Corvalán, Carmen (1995). Contextual Conditions for the Interpretation of 'poder' and 'deber' in Spanish. In: Bybee, Joan & Suzanne Fleischman, 67-105.
- Wright, Georg H. von (1963). *Norm and Action. A Logical Enquiry*. London, Routledge and Kegan Paul.